دانشگاه علوم کشاورزی و منابع طبیعی ساری
راهبردهای کارآفرینی در کشاورزی

شناسایی و اولویت‌بندی عوامل مؤثر بر توسعه کارآفرینی کشاورزی در مناطق روستایی (مطالعه موردی: شهرستان سرباز)

ابوبکر رئیسی[۱]، مهیم شیهکی تاش[۲]، حبیب‌الله سالارزهی[۳] و عبدالعزیز ولی نفس[۴]

۱، ۳ و ۴- دانشجوی کارشناسی ارشد، دانشیار و دانش‌آموخته کارشناسی ارشد مدیریت کارآفرینی، دانشگاه سیستان و بلوچستان
۲- استادیار اقتصاد توسعه، دانشگاه سیستان و بلوچستان، (نویسنده مسوول: mohimtash@entp.usb.ac.ir)
تاریخ دریافت: ۹۶/۵/۲۳ تاریخ پذیرش: ۹۶/۸/۱۵

چکیده

کارآفرینی روستایی یکی از راهکارهای جدید در راستای دست‌یابی به توسعه پایدار است و بخش کشاورزی از بخش‌های مهم اقتصاد روستا و زمینه‌ساز رشد و پیشرفت آن است. توسعه کشاورزی مبنای سرمایه‌گذاری، اشتغال و کاهش بیکاری است، بنابراین ضرورت دارد عوامل تأثیرگذار بر کارآفرینی کشاورزی روستایی شناسایی گردد. هدف اصلی پژوهش حاضر، شناسایی و اولویت‌بندی عوامل مؤثر بر توسعه کارآفرینی کشاورزی از دیدگاه کشاورزان شهرستان سرباز می‌باشد. این تحقیق از حیث روش، توصیفی- پیمایشی و از لحاظ هدف کاربردی است. جامعه آماری پژوهش ۵۵۰ نفر از کشاورزان شهرستان سرباز می‌باشند که با استفاده از فرمول کوکران ۲۲۵ نفر به‌عنوان نمونه انتخاب شدند. پرسش‌نامه به‌عنوان ابزار پژوهش، جهت جمع‌آوری داده‌ها مورد استفاده قرار گرفت که روایی آن توسط کارشناسان کشاورزی و پایایی آن با محاسبه ضریب آلفای کرونباخ (۰/۷۸۳) تأیید شد. داده‌ها به کمک نرم‌افزار Spss۲۳ تحلیل گردیده است. بر اساس نتایج تحقیق پنج عامل اقتصادی، اجتماعی، محیطی، رفتاری و ترویجی در توسعه کارآفرینی کشاورزی نقش داشته‌اند که عوامل اقتصادی با میانگین رتبه‌ای ۳/۲۵ بیشترین تأثیرگذاری را بر کارآفرینی کشاورزی داشته و پس از آن عوامل محیطی، اجتماعی، رفتاری و ترویجی به ترتیب بیشترین تأثیر را بر کارآفرینی کشاورزی گذاشته‌اند، بنابراین باید بستری فراهم گردد که به دریافت تسهیلات مالی و اعتباری (حمایت مالی) کشاورزان برای کارآفرینی کشاورزی، تسهیل هم‌افزایی شبکه‌ای و افزایش توان رقابت (فضای آزاد بازار) کشاورزان کمک کند.

واژه‌های کلیدی: کارآفرینی کشاورزی، عوامل اقتصادی، عوامل اجتماعی، عوامل محیطی، عوامل رفتاری، عوامل ترویجی، شهرستان سرباز

مقدمه

روستاها به دلیل نقش انکارناپذیرشان از جایگاه مهمی در رشد اقتصادی، اجتماعی و سیاسی با مقیاس‌های مختلف محلی، منطقه‌ای و ملی برخوردار می‌باشند (۳) و دسترسی به منابع انسانی، طبیعی و اقتصادی اهمیت بالایی در نظام اجتماعی و جمعیتی روستاها دارد و کشاورزی به‌عنوان راهکار توسعه روستایی، بخش اعظم فعالیت‌های اقتصادی روستائیان را شامل می‌شود (۱۱). کشاورزان موفق می‌توانند با استفاده از ذهنیت کارآفرینی و ایجاد شبکه‌های ارتباطی منسجم، ظرفیت‌های موجود را ترکیب کرده و فعالیت اقتصادی خود را توسعه داده یا مدل درآمدی جدیدی را خلق کنند (۱۰).

کاهش بیکاری به‌عنوان یکی از راهکارهای توسعه شغلی درجهت رفع فقر و محرومیت‌زدایی در نواحی روستایی با مشکلاتی چون کمبود زیرساخت‌ها و امکانات روبه‌رو است (۸). برای رفع این مشکلات بایستی زمینه توانمندسازی و ظرفیت‌سازی در میان ساکنان روستا فراهم گردد که این مهم می‌تواند در قالب کارآفرینی روستایی بروز یابد تا بتوان با استفاده از فرصت ناشی از انجام فعالیت‌های کارآفرینانه روستائیان به کاهش بیکاری، رشد اقتصادی و فرهنگی آنان رسید (۲۱).

کشاورزی با توجه به سهم زیادی که در توسعه اقتصاد روستاها دارد با اعمال تغییرات و تحولات مطلوب در جهت گسترش دامنه فعالیت‌ها، بسط امور و افزایش عملکردها، توسعه روستایی را به دنبال خواهد داشت (۲۶). در ایران بخش کشاورزی با سهم ۱۸/۵ درصدی از تولید ناخالص داخلی ۲۴/۷ درصد از کل شاغلان کشور را در خود جای داده است (۲۳). کشاورزی از بخش‌های اساسی اقتصاد کشور است که رشد و توسعه آن موجب ایجاد اشتغال و کاهش بیکاری در روستاها می‌شود (۸). در این راستا لازم است زمینه‌های کارآفرینی کشاورزی در روستاها مهیا گردد.

بنابراین برای برقراری پیوند میان بخش کشاورزی و توسعه اقتصادی ملی نیاز به کمک افرادی است که با خصوصیات خاص خود مشارکت و شبکه ارتباطی بین آن‌ها را برقرار کنند که از آن‌ها به‌عنوان کارآفرین کشاورزی یاد می‌شود (۸).

کشاورز کارآفرینی کسی است که با استفاده از آینده‌نگری خاص خود، در نظر گرفتن منابع و محدودیت‌های محیطی، عبرت‌آموزی از گذشته خود و دیگران، یادگیری متناسب با دانش بومی و نوین همراه با مخاطره پذیری، نوآوری و خلاقیت به شناسایی و ارزیابی بهترین فرصت‌های اقتصادی مبادرت ورزیده و با استفاده از نبوغ خود و مشاوره به بهره‌برداری اقتصادی از فرصت‌های کشف‌شده در زمینه کشاورزی می‌پردازد (۱۶).

[Downloaded from jea.sanru.ac.ir on 2026-11-08]

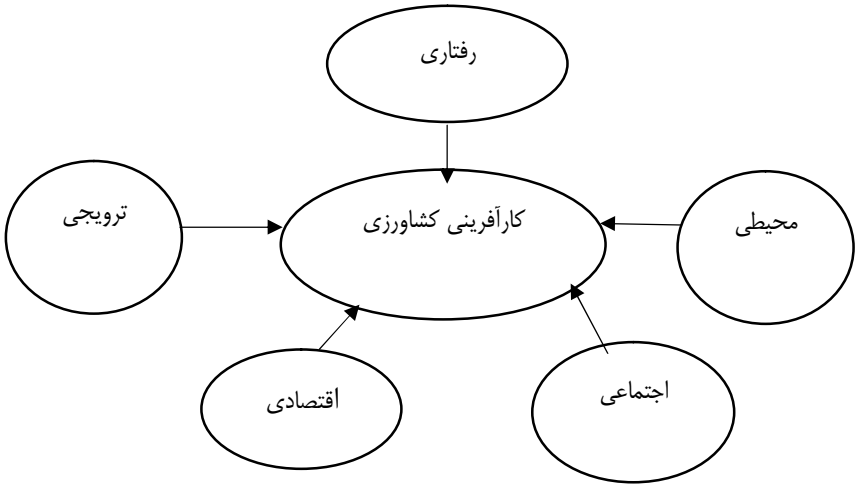
از آنجایی که کشاورزی مهم‌ترین تأمین معاش روستائیان است و نقش مهمی در تولید و اشتغال دارد (۸) اما تاکنون به دلیل نبود نگرش‌های کارآفرینی در برنامه‌های توسعه، از ظرفیت‌ها و پتانسیل‌های حوزه کشاورزی استفاده نشده و عمدتاً به‌صورت معیشتی و آسیب‌پذیر است (۱۲)، بنابراین تقویت کشاورزی و ایجاد تغییر در تولیدات کشاورزی و منابع طبیعی به ایجاد اشتغال‌های غیر کشاورزی، افزایش درآمد و افزایش تقاضا برای کشاورزان محلی و تولیدات غیرکشاورزی منجر خواهد شد (۸).

کارآفرینی کشاورزی با اهمیت خاص خود، در توسعه نواحی روستایی نقش حیاتی دارد. بنابراین کشف مفهومی جدید از معیشت برای کارآفرینان بسیار ضروری است و کارآفرینی در بخش کشاورزی به‌عنوان یکی از انواع کارآفرینی سازگار با محیط، باید ویژگی‌های چون توجه به محیط طبیعی، بومی، محلی و منحصربه‌فرد خود را به همراه داشته باشد (۱۳). تحقیقات زیادی در خصوص شناسایی و اولویت‌بندی عوامل مؤثر بر کارآفرینی کشاورزی انجام‌شده است. در همین راستا احسانی‌فر و همکاران (۹)، در پژوهشی تحت عنوان موانع و راهکارهای توسعه کارآفرینی در بخش کشاورزی به این نتیجه رسیدند که موانع سیاست‌گذاری و برنامه‌ریزی، موانع اقتصادی، موانع فرهنگی، موانع پشتیبانی و حمایتی، موانع آموزشی و اطلاع‌رسانی و موانع زیرساختی از مهم‌ترین موانع توسعه کارآفرینی در بخش کشاورزی می‌باشند و برای رفع این موانع راهکارهایی در حوزه زیرساخت‌های دولتی، آموزشی و غیرمادی پیشنهاد کردند. نبی زاده ذوالپیرانی و همکاران (۲۰) با بررسی عوامل مؤثر بر انگیزه‌های کارآفرینی کشاورزی (مطالعه موردی: استان گیلان) دریافتند که افزایش تحصیلات فرد کارآفرین، تعداد اعضای خانواده، مشارکت در فعالیت‌های کارآفرینی، تعداد ساعات کاری اختصاص داده‌شده به فعالیت کارآفرینی و درآمد حاصل از کارآفرینی، انگیزه کارآفرینی کشاورزی را افزایش می‌دهد. کرمی و حسین آگهی (۱۵) با بررسی رویکردها و مدل‌های توسعه کارآفرینی، در توسعه کارآفرینی کشاورزی دریافتند که رویکرد اکولوژیکی، با نگاه چندبعدی و مدل دیده‌بان جهانی کارآفرینی نه به‌صورت مدلی مطلق، بلکه بر اساس تفاوت‌های مکانی- فضایی، مناسب توسعه کارآفرینی کشاورزی می‌باشد. مردانشاهی و روشن‌فر (۱۷) در پژوهشی به تدوین راهبردهای توسعه کارآفرینی کشاورزی در بین دانش‌آموختگان رشته‌های کشاورزی و منابع طبیعی پرداختند. بر اساس نتایج پژوهش، در محیط درونی ده نقطه قوت و هفت نقطه ضعف و در محیط بیرونی ده فرصت و ۱۴ تهدید شناسایی شد. سپس نتایج نشان داد که کارآفرینی دانش‌آموختگان در محیط درونی دارای قوت نسبی و در محیط بیرونی داری تهدید نسبی است. بنابراین با توجه به توانمندی‌ها و ظرفیت‌های موجود اجرای راهبردهای محافظه‌کارانه در اولویت قرار دارد.

یوسفی و همکاران (۲۷) به بررسی و اولویت‌بندی دیدگاه کارشناسان سازمان جهاد کشاورزی استان کرمانشاه نسبت به عوامل مؤثر بر توسعه کارآفرینی کشاورزی در مناطق روستایی پرداختند. نتایج حاصل از پژوهش حاکی از آن است که از دیدگاه پاسخگویان، عوامل محیطی بالاترین اولویت و عوامل اجتماعی پایین‌ترین اولویت را از نظر تأثیرگذاری بر توسعه کارآفرینی کشاورزی در مناطق روستایی داشتند. حیدری ساربان (۱۱) به بررسی عوامل مؤثر بر تقویت کارآفرینی کشاورزان در مناطق روستایی پرداخت. تجزیه و تحلیل داده‌ها نشان داده که عوامل اقتصادی از اهمیت زیادی برخوردار است. رکن‌الدین افتخاری و همکاران (۸) در پژوهشی به بررسی راهبردهای توسعه کارآفرینی کشاورزی در مناطق روستایی پرداختند و نشان دادند که در صورت توجه به توانمندی‌های کشاورزی و تقویت نوآوری و کارآفرینی در بخش کشاورزی می‌توان بر چالش‌های توسعه روستایی، از طریق ایجاد اشتغال و درآمد فائق آمد. مراد نژادی و همکاران (۱۹) عوامل محیطی مؤثر بر موفقیت کارآفرینان واحدهای تولیدی گلخانه‌ای در ایران را مورد تحلیل قرار داده و در نتیجه محیط اقتصادی، ویژگی‌های روان‌شناختی، پویایی محیط، دسترسی به منابع، مهارت بازاریابی، محیط اکولوژیکی و علاقه به کشاورزی را بر توسعه کارآفرینی در واحدهای تولیدی گلخانه‌ای مؤثر انسته‌اند. پینادادو و سانچز (۲۲) پژوهشی در مورد رفتارهای کارآفرینی جدید و موجود سرمایه‌گذاری در بخش کشاورزی اروپا انجام داده‌اند. نتایج نشان می‌دهد که کارآفرینی در بخش کشاورزی دارای قابلیت‌های پایین‌تری از بخش‌های دیگر است. با این‌حال تعداد کمی در این بخش کارآفرینی کرده‌اند. از سویی بخش‌های تازه تأسیس در حوزه کارآفرینی کشاورزی نسبت به سایر بخش‌ها فعالیت کمتری داشته‌اند، بنابراین نتایج نشان می‌دهد کسانی که می‌خواهند به‌تازگی در بخش کارآفرینی کشاورزی وارد شوند باید به مطالعه ادبیات نظری بپردازند و مهارت‌ها و فرآیند کارآفرینانه را به‌خوبی بررسی کنند. جویس (۱۴) تحقیقی تحت عنوان کارآفرینی کشاورزی برای توسعه انسانی انجام داده است و نتایج پژوهش نشان داد که به‌منظور ارتقای توسعه انسانی ترویج کارآفرینی کشاورزی در کشور بسیار مهم است. این تحقیق نشان داد که کشاورزی کارآفرینی کلید پیشرفت انسانی است. آربانو و همکاران (۲۵) به بررسی عوامل اجتماعی و فرهنگی مؤثر بر توسعه کارآفرینی در اسپانیا پرداختند و به این نتیجه رسیدند که نگرش نسبت به کارآفرینی یکی از مهم‌ترین و تأثیرگذارترین عواملی است که در بروز رفتار کارآفرینانه نقش دارد. آدلجا و همکاران (۲) در مطالعه خود به این نتیجه رسیده‌اند که برای طراحی چشم‌انداز آینده کشاورزی نیاز به افراد خلاق برای ترسیم و اجرای چشم‌انداز در سطوح مختلف ملی، منطقه‌ای و محلی است. تا به این طریق، فرصت‌های شغلی زیادی برای افراد به وجود آید و کاربری اراضی متنوع‌تر و کیفیت زندگی افراد بخش کشاورزی بهتر شود. در مطالعه دیگری، نیازهای پایه‌ای کشاورزان برای توسعه کارآفرینی کشاورزی، سرمایه‌های مالی و اعتبار کافی، دسترسی به سرمایه‌های موجود، دسترسی به خدمات حمایتی، مشتریان و افراد موردنیاز به‌عنوان عوامل مؤثر بر توسعه کارآفرینی کشاورزی بیان‌شده است که می‌توان چنین مطالعاتی را در حوزه رویکرد محیطی و اقتصادی به کارآفرینی کشاورزی دانست (۵). از دیدگاه ادوارد و استوارت گسستگی‌های درونی میان جامعه کشاورزی

[Downloaded from jea.sanru.ac.ir on 2026-11-08]

و موانع بیرونی (مانند گسستگی‌های با جوامع دیگر)، ناآگاهی از چگونگی استفاده از دانش، منابع و شبکه‌های موجود برای ورود به محیط جدید مهم‌ترین عواملی هستند که مانع کارآفرینی بین کشاورزان می‌شوند (۵). مارکلی در تحقیق خود عدم دسترسی به اطلاعات موثق و شفاف، فقدان فرهنگ حمایتی از کارآفرینی، شکاف در دسترسی به سرمایه و کاهش فرصت‌های شبکه‌ای و ارتباطی را سبب اندک بودن تعداد افراد موفق و کارآفرین در بین کشاورزان می‌داند (۱۸). بنابراین با توجه به ظرفیت‌های موجود کشاورزی در نواحی روستایی، ضروری می‌باشد که عوامل مؤثر بر کارآفرینی کشاورزی در جهت بهبود وضعیت اقتصادی روستاییان بررسی شود و به فعالیت‌های اقتصادی در قالب کارآفرینی کشاورزی در مناطق روستایی توجه ویژه گردد. هدف پژوهش حاضر شناسایی و اولویت‌بندی عوامل مؤثر بر توسعه کارآفرینی کشاورزی در مناطق روستایی در قالب پنج بعد اقتصادی، اجتماعی، محیطی، رفتاری و ترویجی از دیدگاه کشاورزان شهرستان سرباز می‌باشد.

شکل ۱- مدل مفهومی پژوهش برای عوامل مؤثر بر توسعه کارآفرینی کشاورزی در مناطق روستایی
Figure 1. Conceptual model of research for the factors affecting the development of agricultural entrepreneurship in rural areas

مدل مفهومی عوامل مؤثر بر توسعه کارآفرینی کشاورزی در مناطق روستایی در شکل (۱) ارائه‌شده است. در طراحی این مدل، سعی شده است که از ادبیات تحقیق و همچنین مدل‌های موجود در زمینه کارآفرینی کشاورزی کمک گرفته شود. بر اساس مطالعات گذشته و جمع‌آوری نظرات کشاورزان و متخصصین پنج عامل کلیدی مؤثر بر کارآفرینی کشاورزی شناسایی گردید. عوامل مؤثر در بعد اقتصادی، شامل توزیع کافی اعتبارات در سطح منطقه، بیمه محصولات کشاورزی، ارائه وام‌های کم‌بهره کافی، فراهم بودن سرمایه و بنیه مالی، یارانه‌های دولتی و وجود بازارهای مناسب فروش می‌باشد. بعد محیطی دربرگیرنده عواملی چون دسترسی به منابع اطلاعاتی و دانش همگانی، میزان تجربه فردی، توسعه امکانات حمل‌ونقل در روستا، وجود قوانین مناسب و تسهیل‌کننده و گسترش امکانات زندگی در روستا است. بعد اجتماعی شامل عواملی چون طرز تفکر مناسب کشاورزان، علاقه به خوداشتغالی، پشتکار و ایستادگی، علاقه به محل سکونت، به‌کارگیری خلاقیت شخصی و اعتماد به‌نفس و خوداتکایی است. در بعد رفتاری فرصت شناسی، داشتن توانایی تصمیم‌گیری، مسئولیت‌پذیری و توانایی استقامت در برابر ناملایمات و داشتن سلامت روحی و روانی دارای اهمیت است. بعد ترویجی دربرگیرنده عواملی چون برگزاری دوره‌های آموزشی مهارتی، وجود انجمن کارآفرینی کشاورزی در مناطق روستایی، آشنایی با کانال‌ها و منابع اطلاعاتی و داشتن دانش مربوط به کارآفرینی است.

روش تحقیق

هدف روش تحقیق آن است که محقق مشخص نماید، چه شیوه و روشی اتخاذ نماید تا هرچه سریع‌تر و دقیق‌تر به پاسخ‌هایی درباره پرسش‌های تحقیق موردنظر دست یابد. تحقیق حاضر از نظر هدف، از نوع کاربردی است و با توجه به ماهیت موضوع، از لحاظ تقسیم‌بندی‌های روش‌شناسی، روش به کار رفته در پژوهش توصیفی- پیمایشی است. در تحقیقات توصیفی محقق به دنبال چگونه بودن موضوع است که شامل جمع‌آوری اطلاعات برای آزمون فرضیه یا پاسخ به سؤالات مربوط به وضعیت فعلی موضوع مورد مطالعه می‌باشد. تحقیقات توصیفی هم جنبه کاربردی دارند و هم جنبه مبنایی که در بعد کاربردی از نتایج این تحقیقات در تصمیم‌گیری‌ها و سیاست‌گذاری‌ها و همچنین برنامه‌ریزی‌ها استفاده می‌شود (۶). همچنین در بعد زمانی، پژوهش حاضر از نوع تحقیقات مقطعی است، چرا که در یک محدوده زمانی مشخص صورت گرفته و واقعیت را در یک بازده زمانی معین کنکاش کرده است. جامعه آماری تحقیق حاضر کلیه کشاورزان شهرستان سرباز در سال ۱۳۹۶ به تعداد ۵۵۰ نفر می‌باشند که از این

[Downloaded from jea.sanru.ac.ir on 2026-11-08]

میان، ۲۲۵ نفر به روش نمونه‌گیری تصادفی ساده، به‌عنوان نمونه با استفاده از فرمول کوکران، انتخاب شدند. برای گردآوری داده‌ها و اطلاعات مورد نظر، پرسشنامه دو بخشی بر اساس مرور مبانی و پیشینه پژوهش و نظرخواهی از صاحب‌نظران این حوزه تهیه شد. بخش اول به بررسی ویژگی‌های فردی پاسخگویان در قالب سن، میزان تحصیلات و تجربه کشاورزی اختصاص دارد. بخش دوم به بررسی عوامل اقتصادی (۶ گویه)، اجتماعی (۶ گویه)، محیطی (۵ گویه)، رفتاری (۴ گویه) و ترویجی (۴ گویه) مؤثر بر توسعه کارآفرینی کشاورزی در مناطق روستایی در قالب طیف پنج‌گانه لیکرت (۱= خیلی کم، ۲ = کم، ۳= متوسط، ۴= زیاد، ۵= خیلی زیاد) مربوط است. جهت تعیین روایی پرسش‌نامه چند نسخه از آن در اختیار کارشناسان کشاورزی قرار داده شد و اصلاحات لازم برحسب پیشنهادهای آن‌ها صورت گرفت و برای سنجش پایایی پرسشنامه از روش ضریب آلفای کرونباخ استفاده شد که ضریب کل آلفای کرونباخ ۰/۷۸۳ محاسبه شد که دارای پایایی قابل قبولی است (جدول ۱).

در سطح آمار استنباطی از آزمون میانگین رتبه‌ای فریدمن استفاده شد که این روش ناپارامتری به‌منظور مقایسه رتبه متغیرها پژوهش مورداستفاده قرار می‌گیرد و زمانی به کار می‌رود که داده‌های آماری حداقل دارای مقیاس رتبه‌ای (ترتیبی) باشند و بتوان با مفهوم ترتیبی آن‌ها را در یک رده‌بندی دو طرفه مرتب کرد (۱). تمامی محاسبات آماری توسط نرم‌افزار SPSS ۲۳ صورت پذیرفته است.

جدول ۱- برآورد آلفای کرونباخ ابعاد پرسشنامه

Table 1. Cronbach's Alpha Estimation Dimensions of the Questionnaire

ردیف	ابعاد	آلفای کرونباخ
۱	اقتصادی	۰/۸۲۳
۲	اجتماعی	۰/۷۶۹
۳	محیطی	۰/۷۷۳
۴	رفتاری	۰/۷۵۸
۵	ترویجی	۰/۷۹۵
۶	کل	۰/۷۸۳

نتایج و بحث

الف- ویژگی‌های جمعیت شناختی پاسخگویان

یافته‌های جدول (۲) نشان می‌دهد که میانگین سنی پاسخ‌دهندگان ۳۸ سال و بیشترین و کمترین سن به ترتیب ۳۰ تا ۴۰ سال و ۲۰ تا ۳۰ سال می‌باشد. ۱۸۷ نفر از پاسخگویان معادل (۱/ ۸۳ درصد) متأهل و ۳۸ نفر معادل (۱۶/۹ درصد) مجرد می‌باشند. میانگین تجربه کشاورزی کشاورزان ۱۱ سال می‌باشد و بیشترین تجربه کاری کشاورزان ۵ تا ۱۰ سال و کمترین ۱ تا ۵ سال است.

جدول ۲- ویژگی‌های شخصی پاسخگویان

Table 2. Personal characteristics of respondents

متغیر	سطح متغیر	فراوانی	درصد
سن	۳۰-۲۰ سال	۵۹	۲۹/۲
	۴۰-۳۰ سال	۷۷	۳۴/۲
	۵۰-۴۰ سال	۳۹	۱۷/۳
	بالاتر از ۵۰ سال	۵۰	۲۲/۲
وضعیت تاهل	متأهل	۱۸۷	۸۳/۱
	مجرد	۳۸	۱۶/۹
تجربه کشاورزی	۵-۱ سال	۲۷	۱۲/۰
	۱۰-۵ سال	۱۰۵	۴۶/۷
	۱۵-۱۰ سال	۵۲	۲۳/۱
	۲۰-۱۵ سال	۴۱	۱۸/۲

ب- شناسایی و اولویت‌بندی گویه‌های مربوط به هر یک از عوامل اقتصادی، اجتماعی، محیطی، رفتاری و ترویجی مؤثر بر کارآفرینی کشاورزی

در رابطه با اولویت‌بندی میزان تأثیر گویه‌های مربوط به هر یک از عوامل اقتصادی، اجتماعی، محیطی، رفتاری و ترویجی از آزمون فریدمن استفاده شد. از دیدگاه کشاورزان از بین عوامل اقتصادی تأثیرگذار بر کارآفرینی کشاورزی، توزیع کافی اعتبارات در سطح منطقه دارای بیش‌ترین اهمیت می‌باشد. اولویت‌بندی عوامل اجتماعی حاکی از آن است که از دیدگاه کشاورزان، طرز تفکر مناسب کشاورزان و علاقه به خوداشتغالی دو اولویت مناسب می‌باشند. از طرفی از بین عوامل محیطی مؤثر بر کارآفرینی کشاورزی، دسترسی به منابع اطلاعاتی و دانش همگانی در اولویت اول می‌باشد. اولویت‌بندی عوامل رفتاری بیانگر آن است که فرصت‌شناسی و داشتن توانایی تصمیم‌گیری جزو بالاترین اولویت‌ها می‌باشند و اولویت‌بندی عوامل ترویجی بیان می‌دارد که برگزاری دوره‌های آموزشی مهارتی و وجود انجمن‌های کارآفرینی کشاورزی در مناطق روستایی دارای بیش‌ترین اهمیت می‌باشد (جدول ۳).

[Downloaded from jea.sanru.ac.ir on 2026-11-08]

جدول ۳- اولویت‌بندی عوامل اقتصادی، اجتماعی، محیطی، رفتاری و ترویجی مؤثر بر کارآفرینی کشاورزی
Table 3. Prioritization of Economic, Social, Environmental, Behavioral and Promotional factors Affecting Agricultural Entrepreneurship

عوامل	گویه‌ها	اولویت	سطح معناداری	میانگین	درجه آزادی	مقدار آماره کای اسکور
اقتصادی	توزیع کافی اعتبارات در منطقه	۱		۳/۸۳		
	بیمه محصولات کشاورزی	۲		۳/۸۰		
	ارائه وام‌های کم‌بهره کافی	۳		۳/۵۴		
	فراهم بودن سرمایه و بنیه مالی	۴	۰/۰۰۰	۳/۵۳	۵	۳۷/۱۴۰
	یارانه‌های دولتی	۵		۳/۱۷		
	وجود بازارهای مناسب فروش	۶		۳/۱۳		
اجتماعی	طرز تفکر مناسب کشاورزان	۱		۳/۷۳		
	علاقه به خوداشتغالی	۲		۳/۶۶		
	پشتکار و ایستادگی	۳		۳/۵۸		
	علاقه به محل سکونت	۴	۰/۰۰۱	۳/۵۱	۵	۱۹/۱۸۱
	به‌کارگیری خلاقیت شخصی	۵		۳/۴۲		
	اعتمادبه‌نفس و خوداتکایی	۶		۳/۱۱		
محیطی	دسترسی به منابع اطلاعاتی و دانش همگانی	۱		۳/۲۱		
	میزان تجربه فردی	۲		۳/۰۷		
	توسعه امکانات حمل‌ونقل در روستا	۳	۰/۰۰۱	۲/۹۲	۴	۱۷/۰۲۰
	وجود قوانین مناسب و تسهیل‌کننده	۴		۲/۸۰		
	گسترش امکانات زندگی در روستا	۵		۲/۷۶		
رفتاری	فرصت‌شناسی	۱		۳/۲۲		
	داشتن توانایی تصمیم‌گیری	۲		۳/۱۳		
	مسئولیت‌پذیری و توانایی استقامت در برابر ناملایمات	۳	۰/۰۰۰	۲/۹۵	۳	۲۷/۴۲۲
	داشتن سلامت روحی و روانی	۴		۲/۶۰		
ترویجی	برگزاری دوره‌های آموزشی مهارتی	۱		۳/۴۲		
	وجود انجمن‌های کارآفرینی کشاورزی درمناطق روستایی	۲		۳/۰۱		
	آشنایی با کانال‌ها و منابع اطلاعاتی	۳	۰/۰۰۰	۲/۹۵	۳	۲۶/۲۴۲
	داشتن دانش مربوط به کارآفرینی	۴		۳/۰۴		

پ- مقایسه و اولویت‌بندی میزان تأثیر عامل‌های اقتصادی، اجتماعی، محیطی، رفتاری و ترویجی مؤثر بر کارآفرینی کشاورزی

در رابطه با اولویت‌بندی میزان تأثیر عوامل مؤثر بر کارآفرینی کشاورزی، از آزمون فریدمن استفاده شد. جدول (۴) میانگین رتبه‌ای عوامل مؤثر بر کارآفرینی کشاورزی را نشان می‌دهد. همان‌طور که در جدول مشاهده می‌شود عوامل اقتصادی با میانگین رتبه‌ای ۳/۲۵ در اولویت اول، محیطی با میانگین رتبه‌ای ۳/۳۳ در و اولویت دوم، اجتماعی در اولویت سوم و رفتاری و ترویجی در اولویت‌های چهارم و پنجم قرار دارند.

جدول ۴- اولویت‌بندی عوامل مؤثر بر توسعه کارآفرینی کشاورزی
Table 4. Prioritizing factors affecting the development of agricultural entrepreneurship

اولویت	عوامل مؤثر بر کارآفرینی کشاورزی	میانگین رتبه‌ای
۱	اقتصادی	۳/۲۵
۲	محیطی	۳/۲۳
۳	اجتماعی	۲/۹۹
۴	رفتاری	۲/۹۸
۵	ترویجی	۲/۴۵

یکی از سیاست‌های اجرایی که می‌تواند در تحقق‌بخشی از توسعه پایدار روستایی و کشاورزی نقش ایفا کند، مسأله تأمین اشتغال و بهبود درآمد روستاییان خواهد بود. لازمه این امر نوآوری در ایجاد فرصت‌های شغلی جدید در محیط‌های روستایی و کشاورزی است، بنابراین اگر بتوان کارکردهای جدیدی را برای کشاورزی و روستا تعریف کرد آنگاه در راستای این کارکردهای می‌توان به ایجاد اشتغال دست زد، در اینجاست که مفهوم کارآفرینی کشاورزی اهمیت می‌یابد و با توجه به مطالعات و تجربیات جهانی که در زمینه کارآفرینی کشاورزی و عوامل مؤثر بر آن صورت گرفته است اما شاهد تغییر و تحولات چندانی در این بخش نیستیم، زیرا هر یک از این مطالعات، یکسری عوامل را در توسعه کارآفرینی کشاورزی در مناطق روستایی مؤثر می‌دانند، این در حالی است که در جوامع روستایی به دلیل وجود منابع طبیعی، نیروی انسانی غنی و نقش و اهمیت روستاها در بخش کشاورزی در کشورهای درحال‌توسعه، ضرورت نگاه همه‌جانبه به عوامل اقتصادی، اجتماعی، محیطی، ترویجی و رفتاری در قالب یک رویکرد ترکیبی احساس می‌شود. بر این اساس در این پژوهش ۲۵ گویه در قالب ۵ بعد اقتصادی، اجتماعی، محیطی، ترویجی و رفتاری طراحی و مورد آزمون قرار گرفت و از نتایج به‌دست‌آمده می‌توان استنباط کرد که در شناسایی ابعاد و متغیرهای تأثیرگذار، عامل اقتصادی دارای بیشترین

[Downloaded from jea.sanru.ac.ir on 2026-11-08]

تأثیر و عامل ترویجی دارای کمترین تأثیر بر توسعه کارآفرینی کشاورزی در مناطق روستایی می‌باشند که نتایج این پژوهش با یافته‌های احسانی‌فر و همکاران (۹)، حیدری ساربان (۱۱) و رکن‌الدین افتخاری و همکاران (۲۴) هم‌خوانی دارد. علاوه بر این در این پژوهش اطلاعات گردآوری‌شده در خصوص ابعاد پنج‌گانه (۲۵ گویه) مؤثر بر توسعه کارآفرینی کشاورزی در مناطق روستایی، بر اساس آزمون t تک نمونه‌ای و بر اساس حد متوسط امتیاز گویه‌ها نشان داد که سطح معنادار به دست آمده در همه ابعاد کمتر از ۰۵/. بوده است بنابراین می‌توان گفت که عوامل اقتصادی، اجتماعی، محیطی، ترویجی و رفتاری بر توسعه کارآفرینی کشاورزی در مناطق روستایی تأثیرگذار بوده‌اند.

بنابراین با توجه به نتایج و اولویت‌بندی عوامل مؤثر بر توسعه کارآفرینی بخش کشاورزی پیشنهادات کاربردی به‌طور خلاصه عبارتند از: ۱- فراهم کردن زمینه حمایت‌های غیرمادی مانند مراکز رشد و تسهیلات و امکانات فیزیکی ۲- اصلاح قوانین و سیاست‌های دولتی شامل کاهش و یا اصلاح در قوانین صادرات و واردات محصولات کشاورزی، تقویت بخش‌های تولید و متنوع سازی فعالیت‌های کشاورزی ۳- به دلیل ریسک بالای فعالیت‌های کشاورزی مسئولین بایستی نسبت به ایجاد صندوق بیمه محصولات و ادوات کشاورزی با شرایط مناسب اقدام نمایند. ۴- بستری فراهم گردد که به دریافت تسهیلات مالی و اعتباری (حمایت مالی) کشاورزان برای کارآفرینی کشاورزی، تسهیل هم‌افزایی شبکه‌ای و افزایش توان رقابت (فضای آزاد بازار) کشاورزان کمک کند تا مسئولین توسعه روستایی و کشاورزی بتوانند با در پیش گرفتن رفتارهای تقویت‌کننده فرهنگ نوآوری، خلاقیت و ریسک‌پذیری، کشاورزان را در انتخاب شیوه‌های انجام کارها، آزادی عمل و اختیار کافی داده و ارائه طرح و ایده‌های جدید کشاورزان را مورد تشویق و حمایت قرار دهند.

۵- برنامه‌های آموزشی کارآفرینی جهت تقویت خودکارآمدی در کشاورزان لحاظ شود. برای این منظور می‌توان از معرفی طرح‌های کارآفرینی موفق، نشست با کشاورزان کارآفرین موفق و نمونه استفاده نمود. ۶- سازمان‌دهی زمینه‌های کشاورزان منطقه بر اساس نیازهای کشاورزی نوین (یکپارچه کردن مشارکت اراضی، راه‌های ارتباط بین اراضی کشاورزی). در مجموع می‌توان گفت با توجه به اهمیت توسعه کارآفرینی در عصر امروزی، هر اندازه که کارآفرینان بیشتر مورد حمایت قرار گیرند و برای فعالیت کارآفرینانه آن‌ها در بخش کشاورزی زیرساخت‌های بیشتری فراهم شود، توسعه روستایی در بخش کشاورزی تقویت‌شده، تقاضا برای محصولات کشاورزی افزایش می‌یابد، درآمد کشاورزان و تمایل سرمایه‌گذاران به سرمایه‌گذاری در بخش کشاورزی بیشتر می‌شود که در نهایت منجر به افزایش اشتغال و بهبود کیفیت زندگی روستائیان خواهد شد.

منابع

1. Abbaspourfard, A. 2013. Identification and ranking of social entrepreneurship development strategies to promote empowerment of women under the Imam Khomeini Relief Committee of Zahedan, Master's thesis, University of Sistan and Baluchestan, Zahedan, Iran, 158 pp (In Persian).
2. Adelaja, S. 2007. Enabling Innovation in Michigan Agriculture, a Viable Agriculture Report. East Lansing: MSU Land Policy Institute, pp: 86-112.
3. Azkia, M. and Gh. Ghaffari. 2008. Sociology of Development, Fifth Edition, Information Publication. Tehran, pp: 12-16 (In Persian).
4. Bahrami, A. 2004. Rural development planning process Proceedings of the Congress of Rural Development, Challenges and Prospects, Higher Institute for Management and Planning Education and Research, Tehran, 145 pp (In Persian).
5. Cade, 2006. Mission Statement, Operating Principles, Goals and Objectives. Center for Agricultural Development and Entrepreneurship Strategic Plan. Available on: www.cadefarms.org/pdf/CADEStrategicPlanIII. pdf, 3, pp:112-125.
6. Delaware, A. and M. Pejhan. 2015. Application of statistical tests in research, behavioral sciences: Guides of students, Tehran: Arasbaran publication, seventh edition, 224 pp (In Persian).
7. Edward, J., Ch. Stuart and E. Shaw. 2004. A Primer on Western Canadian Entrepreneurship, The Western Centre for Economic Research Gratefully Acknowledges the Support of Western Economic Diversification H. Canada; number, 76 pp.
8. Eftekhari, A., S. Gheidari and S. Razavi. 2010. Agricultural entrepreneurship development strategies in rural areas: Case study of Khudabandah villages, village and Development Journal, No. 51, Tehran, pp: 1-29 (In Persian).
9. Ehsanifar, T., F. Rostami, N. Naderi and B. Rezaei. 2016. Obstacles and strategies for the development of entrepreneurship in the agricultural sector, Journal of Entrepreneurship in Agriculture, Vol. III, No. II, pp:1-15 (In Persian).
10. Habbershon, T.G. 2006. The family as distinct context entrepreneurship Entrepreneurship: The engine of growth, 3, pp: 79-97.
11. Heidari Sarban, V. 2012. Factors affecting agricultural entrepreneurship in rural areas: case study of Meshkinshahr city. Journal of Iranian Geography Association, the new period, Tenth Year, No. 35 (In Persian).
12. Hezarjaribi, G. 2005. Entrepreneurship, Tehran: Institute for Economic Affairs, 248 pp (In Persian).
13. Imeni Gheshlagh, S. and S. Hashemi. 2009. The Role of Entrepreneurship in Sustainable Tourism Development. Journal of social, economic, scientific and cultural, No. 106-107, pp: 94-105 (In Persian).

[Downloaded from jea.sanru.ac.ir on 2026-11-08]

14. Joice, T. and R. Mujuru. 2014. researched about Entrepreneurial Agriculture for Human Development (A Case Study of Dotito Irrigation Scheme, Mt Darwin), International Journal of Humanities and Social Science, 4(76): 121-131.
15. Karami, S. and H. Agahi. 2015. An Analysis of the Approaches and Models of Entrepreneurship Development in the Development of Agricultural Entrepreneurship, Entrepreneurship in Agriculture, 2(2): 81-103 (In Persian).
16. Kayne, J. 2002. Discussion starter: decoding the entrepreneurship Genome". In: National Center for Rural Entrepreneurship (ed.) *Rural America*. Washington, D. C.: National Center for Rural Entrepreneurship, December 13.
17. Mardanshahi, M., M. Roshanfar and A. Mohammadi. 2015. Development of Agricultural Entrepreneurship Development Strategies among Graduates in Agriculture and Natural Resources, eneuStrategies for Entreprrship in Agriculture, 2(4): 9-1 (In Persian).
18. Markley, D. 2002. Entrepreneurship in Rural America, Prepared for the NCSL Rural Development Task Force, Center for Rural Entrepreneurship, Lincoln, Nebr, pp: 1-12.
19. Moradnejadi, H. 2007. Analysis of structures affecting the development of entrepreneurship in greenhouse production units in Iran, Iranian Journal of Agricultural Sciences, Especial For Agricultural Economics and Development, 38(2): 219-226 (In Persian).
20. Nabi Zadeh Zolpirani, M., S.A. Hosseini Yekani and R. Heidari Kamalabadi. 2015. Factors Affecting the Agricultural Entrepreneurship Motivation (Case Study: Guilan Province), Journal of Entrepreneurship and Kishlorousi, Second Year, No 3 (In Persian).
21. Petrin, T. 1994. Entrepreneurship As an Economic Force in Rural Development, Keynote.Paper Presented at the Seventh FAo /REu International Rural School, errsching, Germany, pp: 8-14.
22. Pindado, E. and M. Sanchez. 2017. Researching the entrepreneurial behaviour of new and existing ventures in European agriculture, Springer Science+Business Media New York, 49(2): 421-444.
23. Population and Housing Census. 2016. Deputy Strategic Planning and Monitoring of the President of the Statistical Center of Iran.
24. Roknaddin Eftekhari, A., M. Taherkhani and H. Sajasy Qidari. 2008. Analysis of Dimensions and Factors Affecting the Development of Agricultural Entrepreneurship in Rural Areas, Case Study: Khodabandeh Villages, Rural Development Quarterly, 12th Year, 43: 43-72 (In Persian).
25. Urbano, D., N. Domingo and R. Soriano. 2011. Socio-cultural factors and transnational entrepreneurship**:** A multiple case study in Spain. International Small Business Journal London: Apr. 29(2):119-127.
26. Vangelis, S., S. Zerbinati and A.L. Andreas. 2006. Do entrepreneurship programmes raise entrepreneurial intention of science and engineering students, The effect of learning inspiration and resources. Journal of Business venturing, 22(4): 566-591.
27. Yousefi, Z., N. Naderi, B. Rezaei and N. Shiri. 2015. Study and Prioritization of Experts Viewpoints of Agricultural Jihad Organization in Kermanshah Province on the Factors Affecting the Development of Agricultural Entrepreneurship in Rural Areas, Employer's Strategies in Agriculture, 2(4): 61-53 (In Persian).

[Downloaded from jea.sanru.ac.ir on 2026-11-08]

Identification and Prioritization of Factors Affecting Agricultural Entrepreneurship in Rural Areas (Study Case: Sarbaz County)

Aboubakr Reisi[1], Mohim Sheihaki Tash[2], Habibollah Salarzehi[3] and Abdulaziz valinafs[4]

1, 3 and 4- M.Sc. Student, Associate Professor and Graduated M.Sc. Student, Master in Entrepreneurship Management, University of Sistan and Baluchestan
2- Assistant Professor of Development Economics, Sistan and Baluchestan University,
(Corresponding author: mohimtash@entp.usb.ac.ir)
Received: August 14, 2017 Accepted: November 6, 2017

Abstract

Rural entrepreneurship is one of the new approaches to achieve sustainable development and agricultural sector is an important part of the rural economy providing ground for its growth and development. Agricultural development is the basis of investment, employment and reduction of unemployment. So, it is necessary to identify factors affecting rural agricultural entrepreneurship. The main objective of this study is to identify factors affecting agricultural entrepreneurship development from the perspective of entrepreneur farmers and agricultural experts. In terms of method, this research is of descriptive - surveying type and in terms of objective it is an applied research. The statistical population of this research is 550 of farmers of Sarbaz county 225 of which were selected as the sample using a Cochran formula. The survey instrument was a Researcher made questionnaire the validity of which was confirmed by a group of farmers and agricultural experts and its reliability was estimated about 0.783 using Cronbach's alpha coefficient. the data has been analyzed with the help of 23 Spss software. Based on the results, five factors of economic, environmental, social, behavioral and promotion have played a role in the development of agricultural entrepreneurship among which the Economic factors with average rating 3/25 have the greatest impact on agricultural entrepreneurship and then, environmental, social, behavioral and promotional factors respectively are the greatest impact have influenced the agricultural entrepreneurship. Therefore, there should be a provision for providing farmers with financial and credit facilities (financial support) for agricultural entrepreneurship, facilitating network co-operation, and increasing the competitiveness of farmers (free market space).

Keywords: Agricultural entrepreneurship, Behavioral factors, Economic factors, Environmental factors, Promotion factors, Sarbaz County, Social factors

[Downloaded from jea.sanru.ac.ir on 2026-11-08]